

Egy magyar népmese Vári Fábán László:
Vásártér, Magyar Napló
 Kiadó, Budapest, 2018.

Az 1951-ben született szerző gyerekként a második világháborúból már kikeveredett, és a szocializmusban már benne lévő faluban élt. Az ukrán–magyar határ közvetlen közelében fekvő Tiszaújlakon töltött gyermekkorát őszinte és részletes odaadással tárja fel. Elmeséli, mi történt a Vásártéren, ahogyan szülőfaluja egykori központját nevezték.

Az olykor eseménydúsabb, de olykor monoton mindennapokra is pontosan emlékszik vissza. A háztáji állatok emléke, a felgyújtott kukoricalevelek a kert végében, az agyag „fütyölő”, a berúgott Béluka, a Jehova-hitre át-átterő édesanya mind a felidézett élettörténet részei. Vári Fábán visszaemlékezésében mintha csak ma történt volna minden. Jelzi: „ebben az összetettségben jelenti nekem a sírkert egyszerre a múltat és a jelent is.” Az elbeszélő maga a szerző, aki újból megéli a gyermekkorát, amikor írásában visszatér hozzá. Kisfiúként szemléli és látja az eseményeket. Megmarad benne mindvégig a morális töltet, a jóra való szándék. Habár többször tesz rosszat, számára az a valódi büntetés, ha szeretteit látja sírni az elkövetett tett miatt. Csínytevéseit kompenzálja a maga ellen vétett, ügyetlenségéből adódó cselekedet (a bili vagy a forró lábas tartalmának magára öntése). *Laci* mindvégig tanul az eseményekből. Szeretik őt, hagyják élni, de megfelelő nevelést kap. A különféle helyzetekben maga vonja le a következtetést. Maga értelmezi, hol kevésbé, hol egészen tisztán látva a dolgok ki nem mondott jelentőségét, lényegét.

Vári Fábán a morális hozzáállást alkalmazza a cigányság és a zsidóság 1945 előtti helyzete kapcsán, és a jelenre vonatkoztatva is. Az apa és nagypapa a holokausztra hivatkozva veszik védelmükbe az aktuálisan is, például nótákon keresztül gúnyolt zsidóságot. A felvetített etikai jelleg a mindenkori empátiát, toleranciát sugallja: ok nélkül nem kell bántani senkit. A helyi cigányságot a szerző dolgos, munkát kereső, termelő és kereskedő emberek csoportjaként mutatja be. Morális hangvétele az adott (mindenkori) rendszerben kialakuló hierarchiára is rávilágít: akít a politika felkarol, hajlamossá válik a másik fölé kerekedni, dominanciáját, láthatatlanul is látható, közismertté váló támogatottságát fitogtatni. Olykor az adott helyzettel vissza is tud élni. Vári Fábán az öt-

venes évekhez társítja a mondanivaló szerkezetét, ez azonban általános érvényű. Amikor megjelennek a vörös karszalagos druzsinisták, és a határőrség is aktívan tevékenykedik, a falubeliek közben az Európa Rádió nagy nehezen beállított, zavart adását lelkesen hallgatják. A szerző humorosan megfogalmazott véleményt rendel egyik szereplőjéhez: „De én okos orosszal éppúgy nem találkoztam, mint ahogy zöd lúval se... Ott annyi liba vót, hogy fehérlett tüllük az egész határ, a talut meg a pihét csak úgy hordta a szél, de nem vót annyi eszük, hogy összeszedjék, ellenben a tyúknak leszedték a tollát, azt tömték a párnába... A kokast is megtépték... a szerencsétlennek kukorékolni nem vót kedve, nem-hogy petélni... Máris több kárt csináltak, mint valamikor a tatárok...”

A szövegteremtés szándékosan népiesre formált jellege a nyelviség adott karakterét imitálja, rekonstruálja. Kétféle fő szövegalkotási módot állít egymás mellé Vári Fábán, a szöveg így az elbeszélés az elbeszélésben jelleggel is formálódik: a kurzívval szedett részek a szerző mint kortárs író hangján szólnak meg. A narratív szöveg maga a kisfiú személyéhez kapcsolódik, az elbeszélő szintén a szerző, de gyermeki énjét eleveníti fel ebben az elbeszélői szerepben. Moháné, Teci mama, Erzsébet néni és a többi szereplő jellegzetes szóhasználattal, egyéni beszédmóddal bír: „– Én nem tutok semmit. Én mintennap kütöm asz iskolába, te parancsolni nem tutok neki”, a beszédstílusok többféle megoldásai vannak jelen: „Kapta züvé paraplé, és ógy elpöfölte engemit véle, hodj a hátam úgy tsürgetett tülle, mintha tsigabigábul lette vóna rajta edj landische aufstellung.” Vári Fábán minden karakter mellé rendel valamilyen humoros nyelvi szerkezetet, és egy történetet is. „– Trónolsz? – kérdezte Nagypapa, amikor látta, hogy gondtalanul hegyelek a nagy fehér kerámiabilin. Mit mondhattam erre?” Olyan elemekkel gazdagítja az elbeszélést, mint a furcsán fogadott betonrepülő, a ribizlibokorhoz leboruló, imádkozni készülő édesanya képe, vagy a pénzzel teli bugyellárist az égbe emelő léggömbök. A kötetet végigkíséri Vári Fábán László finom humorérzéke, mely már a gyerekkorában is megnyilvánult: „sosem feledem a vén Gál Józsi hatalmas, szőrös füleit, melyeket a háta mögött megállva, a cirokseprőből kihullott vékony ágacskaival piszkálni kezdtem.



Az öreg a legyekre gondolhatott, amikor kezével hessentő mozdulatokat tett, én pedig mindaddig jól szórakoztam, amíg anyám észre nem vette a pimaszságot.”

Az alapvető szövegstílus mellett kiemelhető néhány Vári Fábiánra jellemző, gyönyörűen megfogalmazott mondat: „karjuk fehérét becézhesse a fény... bőrükkel... incselkedjék a szél”, vagy a „Vachter Józsefnő... Ránduljon meg legalább a szemöldök e szokatlan névalakra” mondatát. A személyek jellemét, jellegét is jól felismerhetően ábrázolja. Úgy, ahogyan a gyerek látja és ismeri meg a másikat, a környezetében létezőket.

Átvitt értelmű, metaforikus vagy jelképszerű elemek is megjelennek a kötetben. „Akivel felborul a szánkó, az még csúszhat négy-öt métert, s ilyenkor egy másik szánkó könnyen oldalba kaphatja.” A zsidó kisfiú, Bumi békával etetése a későbbi rendszerben alkalmazott kényszervallatások cselekményére utal metaforikus értelemben. Az író a kényszerítéseket, az erőszakot megveti és elítéli, kortól, ideológiai orientációtól függetlenül: „Vegyétek tudomásul, hogy a gyerek lelke, vagy ahogy mostanában nevezni szokás, a tudata pontosan rögzít minden sérelmet, minden ellene elkövetett erőszakot, és csak az emberen múlik, hogy később, ha módja is nyílik rá, hogyan válaszol: a bosszú, vagy a megbocsátás nyelvén? És tudjátok miért? mert a lélek örök és nem öregszik a testtel, legfeljebb nemesedik...” Elmeséli azt is, hogy egy nagyon fontos és súlyos történelmi eseményhez kapcsolódóan hogyan alakul a családban szállóigévé a „Nyeljed, Bumi!” kifejezés. Érzékelteti, hogy ezt a negatív jelentéstartalmat hogyan értelmezi a gyerek. Hogyan realizálja a benne rejlő iróniát, és hárítja el magától. Megkéri anyját, többé ne mondja ezt – mivel őt egyébként sem Buminak hívják.

Laci sok furcsaságot tapasztal meg, sokszor (szó szerint) a saját bőrén, testén és testében lejátszódó folyamatokat írja körül. Kiemelendő itt az ábrázolt undorérzet, amely több bizarr helyzethez kötődik: „[Teci mama] egy gyufaszálhosszú, ceruzavastagságú, félig elszopott édes és hosszú cukorkát présel át a számba. Lehet bármilyen édes és hosszú... s mit bánom én, hogy most a nyála is édesnek tetszik, képtelen semlegesíteni az undort, amit szájamban érzek.”



Széri-Varga Géza: Hármában I. (különdij, 2018)

Hasonló émelgés fogja el a lóganéjjal tapasztott fal szagának érzeteket, a felfújt, megkopasztott, tölteni való tyúk és az elvágott torkú kiskecske látványakor, vagy a habzó szájú tehén híre hallatán.

Hangsúlyossá válik az édesanya bemutatása is. Az egyik pillanatban még fiatal, gyermekéhez suhanó asszony, a másikban öreg, ápolásra szoruló ember. Vári Fábián érzékletesen ábrázolja a gondoskodás kölcsönhatását, a benne résztvevők szerepét, a keserűséget, bánatot és a genetikai adottságok megadással viselt tényét. Aki egykor védelemre, gondoskodásra szorult, az gondoskodik most édesanyjáról. Fokozatosan rajzolódik ki, hogyan bontja le a gyermek az anyjához fűződő, egykor tökéletesnek hitt szálakat. Laci egyszer nekiszegez egy fontos kérdést a még szellemileg ép anyjának: ki kente össze annak idején vérrel menyasszonya fehér ruháját? Választ nem kap. Az anya iránt érzett ellenszenv (ha nem kimondottan az undor) annak különféle furcsa gesztusain keresztül is megerősödik. Végül teljes keserűségbe fordul: „még boldogabb az, aki szülőanyja utolsó szavára, mozdulataira is szeretettel gondolhat vissza. Bocssá meg nekem, Uram, én nem tudok.” A fizikai gyengeség, betegség végletekig felerősödő száanalomérzetet gerjeszt, míg végül minden érzelmi köteléknek anyja kómás állapota vet véget, amely gyakorlatilag a halálát jelenti. Ezzel a képpel, objektíven, véleményezés nélkül zárja Vári Fábián László a történetet. **Hörcher Eszter**